

СЈЕЋАЊА

ОРГАНИЗОВАЊЕ ПОКРАЈИНСКОГ СЕКРЕТАРИЈАТА И РАД СКОЈА У ЦРНОЈ ГОРИ 1926 — 1929. ГОДИНЕ

Неке карактеристике економско-политичког стања у земљи

Црногорски народ је, последије укључења у заједничку државу Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године, падао у све тежи економски и политички положај. Начином уједињења и потчињеношћу београдским властодршцима у новој држави остао је без икаквих права у одлучивању о својој судбини: о свом економском и политичком развиту, својим националним и социјалним правима. Црна Гора је вегетирала као запостављена област у новој држави, без перспективе за скори излазак из таквог стања. То стање се протегнуло на читав овај период и касније. Таква обесправљеност ју је чинила зависном од воље политичких структура српске буржоазије, односно њених странака које су имале своје филијале у Црној Гори. Народ Црне Горе је године последије ослобођења од аустроугарског ропства доживљавао као ново ропство, у којем је био експлоатисан и угњетаван на разне начине. Та обесправљеност је дошла до јачег изражаја последије доношења Обзнане и Закона о заштити државе, којима је Комунистичка партија Југославије, која је била носилац народних стремљења последије њеног формирања (1920), стављена изван закона, док су друге политичке партије, укључујући и Црногорску федералистичку, постале филијале и послушно оружје у рукама београдских властодржаца. Радни народ и угњетене масе Црне Горе остали су на тај начин без свог легалног истинског предводника за национална и социјална права. Он је подносио терет недостатка слободе и људских права.

Забраном легалног дјеловања Комунистичке партије и Комунистичке омладине, услед терора који је потом услиједио против комуниста и организација радничке класе у виду прогона,

хапшења, премлаћивања, паљења кућа, пљачке сељачке имовине итд., утицај комуниста у народу је све више слабио, тако да су њихови представници на општинским и парламентарним изборима 1926. и наредних година изгубили највећи дио својих присталица из ранијих избора. Покушај Комунистичке партије Југославије да легализује свој рад стварањем Независне радничке партије (1923), у коју је била укључена и радничка омладина, убрзо је осујећен од стране режима (1924).

У таквим условима припадници забрањене КП, да би наставили континуитет револуционарног рада, приступају формирању илегалних организација на бази ћелија као основних организација међу радницима и сељацима, гдје су постојали расположење и услови за такав рад. У процесу формирања илегалних организација отпао је велики број припадника бивше легалне партије. Млађи комунисти, чланови КП, задуживани су да одржавају контакте са прогресивно оријентисаним омладинцима у градовима и селима, и да врше њихово организовање такође на принципу ћелија које окупљају мање групе комуниста, које ће бити носиоци активности у срединама гдје раде и живе.

Комунистичка партија у Црној Гори крајем 1925. и почетком 1926. године још је преболијевала кризу прилагођавања илегалним условима рада. Овај период карактеришу тешки услови рада радника и сељака у цијелој земљи: беспослица, ниске цијене пољопривредних производа, презадуженост сељака, високе цијене индустријских производа, неограничено радно вријеме, ниске наднице, забрана рада синдикалних организација, непоштовање и неспровођење у живот радничког законодавства (Закон о заштити радника и Закона о осигурању радника), зависност запошљавања од воље послодавца итд. Такве услове су користила руководство КП, прилагођавајући рад и тактику борбе илегалним условима.

Економско стање у земљи било је рефлекс односа у свјетским размјерама тога времена. Док је нпр. у 1926. години у Европи и свијету владала релативна стабилизација капитализма, односно његовог опорављења послје првог свјетског рата, праћена појачаном експлоатацијом радника и сељака и колонијалних народа, што је утицало и на стање у нашој земљи у појачаној експлоатацији и осиромашењу радног народа града и села, дотле је наредних година овог периода наступила економска криза која доводи до распадања свјетске економије, што долази до нарочитог изражаја 1930. године и касније. Овакав општи развој код нас већ од 1928. године води у све већу привредну кризу и притисак реакције на радничку класу и њене представнике. Због тога је у Југославији долазило до све већег заостравања класних и националних односа, до политичке кризе, нарочито у редовима српске и хрватске буржоазије, чији врхунац долази до изражаја у честим промјенама владајућих гарнитуре и тражењу престижа и компромиса у њиховом саставу (појединих групација у владама).

За то вријеме био је пресудан утицај српске буржоазије и њених политичких странака на политичко-друштвене, привредне и друге односе у Југославији.

Овакав развој се нарочито испољавао послје шестојануарске диктатуре (1929), која се оштро обрачунавала са револуционарним дијелом радничке класе и њеним класним организацијама. Разматрано раздобље карактеришу најоштрији сукоби и најсуровији обрачуни са комунистима и радничком класом. Многи истакнути руководиоци КП и СКОЈ-а су у овом периоду затварани или убијани, што је утицало на рад и масовност револуционарног покрета, и успорило пробијање организација КП и СКОЈ-а из своје зачаурености ка масама. Ово је било карактеристично како за земљу тако и за њене дјелове — покрајине, односно области.

Иако је стварање илегалних организација у неповољним међународним и унутрашњим условима наилазило на многе тешкоће, тим више што су носиоци илегалног дјеловања били познати полицији, која је будно пратила њихов рад и кретање, ипак су у појединим мјестима, гдје се налазило више радника и напредно оријентисаних омладинаца, створане илегалне групе јачине 3—10 чланова, које су политички дјеловале и у најтежим условима, иако са малим утицајем. Ове групе су потом прерастале у основне организације, односно ћелије, у градовима, селима и по школама. Мање илегалне групе су формиране и у легалним друштвима (спортским, пјевачким, трезвењачким, литерарним и другим), па су касније прерастале у организације (ћелије), или су дјеловале као активни (фракције) у тим друштвима, под утицајем КП и СКОЈ-а.

У периоду оснивања илегалних организација КП и СКОЈ-а, све до шестојануарске диктатуре, па и касније, ове организације су се показале неуништиве. Оне су, иако малобројне, дјеловале и у најтежим условима, како међу радницима тако и међу осталим слојевима народа. Тај рад се испољавао у разним формама дјеловања, од пуног ангажовања у општинским и парламентарним изборима до учешћа у демонстрацијама и манифестацијама приликом разних скупова, прослава, сахрана умрлих другова и штрајкова.

Организационо-политичке припреме за успостављање организација СКОЈ-а у Црној Гори крајем 1925. и почетком 1926. године

Као што је познато, КПЈ је тек на својој Четвртој конференцији (1924) заузела став о црногорском националном питању, који је потом на наредном конгресу (Трећи конгрес КПЈ) у мају 1926. године верифициран. До тада је међу комунистима Црне Горе владала пометња у овом погледу, јер су стојали на становишту националног јединства, као и остале режимске и српске политичке партије. Од ове конференције, односно конгреса, уни-

јето је више свјетлости у схватање црногорског националног питања, иако је и даље било нејасноће код појединих црногорских комуниста, што је негативно утицало на њихов рад у национално утњетеном црногорском народу, који је осјећао недостатак слободе, националне независности и равноправности са осталим народима Југославије. Изгледа да су тезе које је о том питању заступао др Вукашин Марковић, за вријеме његовог одметништва, биле ближе правилном гледању на ово питање, али је он тада имао пред собом отпор руководства КП у Црној Гори због таквог става. Партија се ослободила његовог присуства упућивањем у иностранство.

Из архивске документације се види да је КП у Црној Гори, почетком 1926. године, уочи Трећег конгреса КПЈ, имала 82 члана, док је на овом конгресу приказано бројно стање од 103 члана КП. Чланство су сачињавали већином радници, ситни сопственици и извјестан број интелектуалаца. Њихове организације у ово вријеме нијесу располагале довољном партијском, синдикалном и другом литературом, па је то умањивало ефекат њиховог рада и утицаја у масама. Уопште, материјалне могућности и услови били су неповољни и слаби.

Руководство КП за Црну Гору (Покрајински секретаријат) на својој обласној конференцији, одржаној крајем 1925. године, уочило је потребу посвећивања више пажње омладини и њеном ангажовању, јер је у томе видјело могућност попуне својих редова, тј. своје квалитативно и квантитативно јачање. Послије ове конференције, а нарочито послје Трећег конгреса КПЈ, дошло је до тјешњег и већег повезивања Покрајинског секретаријата КП са до тада слабо повезаним и неповезаним комунистичким омладинским групама у радионицама, на селима и у школама. Носилац ове активности ПС био је његов тадашњи секретар Никола Ковачевић, који је имао задатак да организационо обједини ове групе и повеже их једним заједничким руководством које ће потом повезати са ЦК СКОЈ-а, ради постављања ове организације на здраве основе и усмјеравања њене активности заједно са организацијама КП.

Нешто под утицајем појединих старијих комуниста, који су се тада налазили претежно у градовима, а нешто под утицајем боравка у илегалности (одметништву) др Вукашина Марковића у срезу подгоричком током 1924. и 1925. године, до његове емиграције крајем те године, мање групе омладинаца, састављене претежно од радничке, сеоске и школске омладине, испољавале су своју активност у разним приликама, али су те акције биле још недовољно повезане и усмјераване, те су више имале спонтани карактер. У периоду 1924. и 1925. године већа активност ових група запажена је у Подгорици и околини: у спортским, трезвњачким, литерарним и другим организацијама, које су окупљале већи број омладине. Ове групе су затим прерасле у скојевске организације. Такав процес се поступно одвијао и у другим мјести-

ма, али је у подгоричком срезу био нешто израженији, јер је Подгорица за то пружала повољније услове, пошто је у ово вријеме представљала главни економски, трговачки и културни центар Црне Горе, у којем је био концентрисан највећи број радника, занатлија, намјештеника и ђака. Погорица са око 12.000 становника имала је 366 разних радњи: занатских, трговачких, кафанских и других, које су запошљавале око 700 радника и шегрта. Комунистичка партија је имала у овоме мјесту већи број чланова КП и СКОЈ-а, који су били ангажовани да политички раде у овој средини под руководством ПС КП, чије је сједиште такође било у овоме мјесту, а потом да свој организационо-политички утицај шире и повезују са другим мјестима. Тешки економски и социјални услови који су владали у овом граду, као и у цијелој Црној Гори, погодвали су мобилисању радних људи града и села на покретање чешћих акција и демонстрација, што је имало одраза и на ширем подручју Црне Горе.

Формирање Покрајинског секретаријата СКОЈ-а за Црну Гору

Као што је већ речено, Никола Ковачевић је у својству покрајинског секретара Комунистичке партије за Црну Гору крајем 1925. и почетком 1926. године приступио повезивању појединаца и група комунистичких омладинаца у срезу подгоричком и другим мјестима, почео са њима одржавати састанке и припремати их за организовање у ћелије. Он се претходно заинтересовао, преко појединаца и млађих чланова КП који су контактирали са овим групама, за њихово бројно стање и начин дотадањег рада. Постојало је у то вријеме неколико група у пиперским селима, састављених претежно од средњошколаца који су становали у овим селима и одатле посјећивали школу, а били су покретачи разних друштвених активности у својим селима. Двије сличне организације постојале су и међу радницима у Подгорици. Истовремено је Никола одржавао везу са таквим групама и у другим мјестима, приликом обиласка ових мјеста по партијским задацима.

У контактима са Радованом Вукановићем, Вуком Вучинићем, Вуксаном Радевићем, Блажом Јовановићем, Савом Брковићем и још неким друговима са територије Пипера, Никола се упознао са организационим стањем на овом подручју, о чему је нешто и раније био сазнао од старијих комуниста омладинаца — Ивана Милутиновића, Милуна Божовића и Радосава Љумовића, који су се већ налазили на студијама у Београду. О стању организације младих комуниста међу радницима у Подгорици имао је обавјештења од Петра Распоповића, обућарског радника из овог мјеста, који је био задужен да ради на овом задатку. Поред ових веза, које су му биле под руком, Никола је у вези са стварањем организација одржавао везе и са појединим друговима из других мјеста: Ђорђијем Златаровом у Четињу, Миланом Зла-

тичанином у Даниловграду, Ђоком Бастаћем у Ријеци Црнојевића, Петром Вујачићем у Грахову. Не сјећам се имена другова са којима је у ово вријеме био повезан по овим задацима у Никшићу, Котору и неким другим мјестима.

Пошто се упознао са организационим стањем на терену, Никола је позвао на разговор Радована Вукановића, па га је упознао са одлуком ПС КП о даљем раду на формирању организације СКОЈ-а. Он му је том приликом рекао да је Покрајински секретаријат одлучио, у сагласности са ЦК СКОЈ-а, са којим је одржавао везу преко ЦК КПЈ, да се све организације у Подгорици, Пиперима и другим мјестима организационо повежу и обједине Покрајинским секретаријатом СКОЈ-а за Црну Гору, и да дужност покрајинског секретара СКОЈ-а врши Радован Вукановић, тада студент права, из Пипера. Овакву одлуку ПС КП је доnio на предлог Николин, на који се овај одлучио након консултације са неким друговима који су познавали Вукановића, и сагласности ЦК СКОЈ-а који је одобрио такво рјешење док се изврши избор секретара на некој од наредних конференција.

У састав овог првог Секретаријата СКОЈ-а за Црну Гору, поред Вукановића, укључени су, такође на Николин предлог, следећи другови: Петар Распоповић, обућарски радник из Подгорице, као организациони секретар, Вуко Вучинић, матурант подгоричке гимназије, за послове агитације и пропаганде, Видо Ускоковић, обућарски радник из Подгорице, као члан Секретаријата за техничке и друге послове. Сви тада одређени другови дали су пристанак на обављање дужности у оквиру Секретаријата и на задацима који буду пред њих постављени.

Запажа се, по оваквом саставу, да су сви чланови Секретаријата били из Подгорице и околине, што се данас може сматрати као слабост. Међутим, то је олакшавало њихов међусобни контакт и одржавање састанака, што је било веома важно с обзиром на конспирацију у раду, која је била неминовна у тим условима. Напомињем да су и чланови Секретаријата КП у ово вријеме бирани из ове средине и да су својим радом били претежно везани за њу, због већ наведених услова које је ова средина пружала за активан рад руководећих комуниста. Тек касније, када је револуционарна дјелатност проширена и на остала мјеста Црне Горе, последице 1930, кадрови партијских и скојевских форума су попуњавани и из других мјеста и средина, што се показало корисним за ефикасност и ширину њиховог дјеловања.

У саставу Секретаријата СКОЈ-а вршене су и у наведеном периоду неке измјене и попуне, које се састоје у следећем:

1) Почетком 1927. године кооптиран је у ПС СКОЈ-а, по предлогу Николе Ковачевића, Јован Вукчевић, суплент подгоричке гимназије, који је задужен за вођење кореспонденције и адреса са ЦК СКОЈ-а и мјестима изван сједишта Секретаријата. Према томе, вршио је дужност техничког секретара овог форума. Вукчевић је прије доласка у ову организацију припадао

београдској организацији студената марксиста (комуниста), па га је по препоруци отуда било потребно прво ангажовати у раду СКОЈ-а. Њему је ради тога био повјерен овај важан конспиративан посао, који је прије тога био принуђен да обавља сам Никола за рачун СКОЈ-а, јер у нашој организацији још није било оспособљених и привикнутих конспирацији комуниста за ту функцију. Конспирацији је тада поклањана нарочита пажња, па се показало да је Јован за то био погодан, јер још није био компромитован код власти као комуниста. Јован је ову дужност обављао само неколико мјесеци, пошто је убрзо премјештен из подгоричке гимназије, па је везе и кореспонденцију предао секретару СКОЈ-а;

2) Петар Распоповић, којег смо имали у виду за будућег секретара СКОЈ-а, упућен је 1928. године на двогодишње школовање у Москву (на Комунистички универзитет националних мањина за идеолошко и политичко образовање кадрова — партијских и скојевских), али се он отуда није вратио, па се претпоставља да је обухваћен познатим стаљинским чистакама које су вршене и међу страним комунистима, било да су били на студијама или на другим мјестима. Био је то велики губитак за црногорску организацију, јер је Распоповић био веома перспективан кадар, а прије одласка у Москву завршио је двомјесечни курс при ЦК СКОЈ-а у Загребу (1927). Био је веома активан и борбен међу радницима у Подгорици, поријеклом из радничке породице;

3) Током 1928. године напустио је ПС СКОЈ-а и Видо Ускоковић, пошто је на захтјев ПС КП прешао на рад у партијску организацију у Подгорици (вјероватно у МК). Он је већ био испунио статутарне услове за пријем у чланство КП, а истакао се и као скојевац у дотадашњем раду;

4) Послије одласка Распоповића и Ускоковића у Секретаријат СКОЈ-а је кооптиран Осман Булић, обућарски радник из Подгорице, који је у Секретаријату преузео послове техничке природе: материјале, адресе и слично;

5) Крајем 1928. године, по потреби и по претходном одобрењу ПС КП, на чијем је челу тада био Ниша Милановић, кооптиран је у ПС СКОЈ-а Милан Златичанин, берберски радник из Даниловграда, који је на овој дужности остао до краја 1929. године, када је осуђен на дугогодишњу робију због неког убиства у личном обрачуну због увреде.

Рад Покрајинског секретаријата у наведеном саставу и са наведеним персоналним промјенама трајао је до јула 1929. године, када су у великој полицијској провали на Сљемену код Загреба, гдје су вршене припреме за наредни пленум ЦК СКОЈ-а, откривене везе организације СКОЈ-а из Црне Горе преко неких адреса на које је ЦК достављао разне материјале, писма и новац. На основу тих компромитујућих материјала и неких забиљежака пронађених код појединих другова приликом личног претреса од стране полиције у Подгорици и другим мјестима,

ухапшена су и предата суду три члана ПС СКОЈ-а: Радован Вукановић, Вуко Вучинић и Осман Булић, и два члана ПС КП: Ниша Милановић и Станко Драгојевић, као и још 5 чланова КП и СКОЈ-а. Послије десетомјесечне судске истраге код Суда за заштиту државе (делегиран Окружни суд у Подгорици), осуђени су на робију: Ниша Милановић на три године, Вуко Вучинић и Осман Булић на по двије године, а Душан Вујовић (жељезнички радник из Бара, члан КП) на годину (вјероватно) робије. Остали ухапшени су послије процеса и у току суђења ослобођени из недостатка доказа.

Ова хапшења су негативно утицала како на рад СКОЈ-а тако и на рад Партије у наредном периоду.

Дјелатност организација СКОЈ-а у периоду 1926—1929. године

Рад организација СКОЈ-а у Црној Гори одвијао се углавном на линији спровођења у живот одлука Трећег конгреса СКОЈ-а, који је одржан крајем јуна и почетком јула 1926. године, и одлука Конференције ПС СКОЈ-а за Црну Гору одржане у (вјероватно) мају 1927. године.

Трећем конгресу СКОЈ-а из Црне Горе је присуствовао Радован Вукановић, под псеудонимом ЦРНИЋ. Поруку о одражавању конгреса донио је у Подгорицу Милун Божовић, тада студент права из Пипера. Без обзира на препоруку одозго да би Милуна требало одредити за делегата, Никола Ковачевић и чланови Секретаријата СКОЈ-а одлучили су да на конгрес пође Радован Вукановић, као секретар СКОЈ-а, пошто Милун тада није припадао организацији у Црној Гори, него београдској организацији студената-комуниста. Вукановић је пошао на конгрес преко Београда, гдје га је Гојко Самарџић, студент технике из Грахова, повезао са београдским делегатима за конгрес, преко везе која је за ову сврху била успостављена у Београду (у једној, чини ми се, шнајдерској радионици). Послије задржавања од неколико дана у Београду, у очекивању позива за полазак, делегати су се упутили преко Загреба и Марибора ка словеначко-аустријској граници, ка мјесту Гуштањ (сада Равне) у рејону Дравограда, гдје је конгрес одржан.

Трећем конгресу СКОЈ-а присуствовала су 32 делегата из већих организација у земљи и представници ЦК КПЈ и Комунистичке омладинске интернационале. Конгрес је, колико се сјећам, тада представљао организацију од око 1000 организованих чланова. На конгресу су поднесени организационо-политички реферат и извјештаји делегата, а потом је отворена дискусија о извјештајима по комисијама. Конгрес су поздравили представници ЦК КПЈ Сима Марковић (Симић) и Рајко Јовановић (Рајко), и представник Комунистичке омладинске интернационале Радомир Вујовић, члан Балканског секретаријата КОИ. Организационо-

-политички реферат је поднио Златко Шнајдер (Гвозден), секретар ЦК СКОЈ-а.

Извјештај делегата из Црне Горе је обухватио рад на повећавању организација и стварању скојевских ћелија у градовима, селима и неким школама. Организационо стање приказано овим извјештајем (по сјећању) било је слjedeће: Подгорица — 2 ћелије међу радницима и 2 ћелије у подгоричкој гимназији, Цетиње — 1 ћелија међу радницима и 1 ћелија међу ђацима цетињске гимназије, Ријека Црнојевића — 1 мјешовита ћелија, Даниловград — 1 ћелија у граду и 1 ћелија у непосредној околини (село), Котор — 1 мјешовита ћелија, Никшић — 1 мјешовита ћелија, Грахово — 1 ћелија састављена од радника и сељака, Пипери — по 1 ћелија у селима Рогаме, Веље Брдо, Црнци, Церовице, Стијена, састављене од ђака и сељака. Осим ових организација постојали су и скојевски активи (фракције) у културно-просвјетним, спортским, ђачким, трезвењачким и другим легалним организацијама и клубовима.

Бројно стање ових ћелија било је 3—10 чланова, са прочелником на челу. Основне организације (ћелије) су постојале још у неким мјестима, до тада још неповезане али под контролом партијских организација тих мјеста. Укупно бројно стање приказано на конгресу (у организацијама у Црној Гори) било је 90—100 организованих чланова СКОЈ-а, да би се крајем 1928. године попело на 123 организована члана (према документу у архиви ЦК СКОЈ) организована у 6 већих организација.

На Трећем конгресу су донесене резолуције: по извјештајима, по организационим питањима, по синдикалном питању, по раду на селу, по раду са омладином и друге. Одлучено је да се конгресна документа што прије умноже и пошаљу организацијама. На конгресу је постигнута сагласност по свим питањима и сви делегати су се успјешно вратили у своје организације.

За вријеме одржавања Трећег конгреса делегат из Црне Горе је у разговору са члановима Биро-а ЦК о кадровским рјешењима у организацији у Црној Гори дао сугестију да би за секретара СКОЈ-а био погоднији неки млађи комуниста из редова радника, који има револуционарног искуства и у сталном је контакту по својој професији са радницима, а има довољно искуства у конспиративном илегалном раду. Вукановић је тада имао у виду Петра Распоповића, који је био члан ПС СКОЈ-а. У вези с овом сугестијом одлучено је да се то питање ријешу у договору ЦК СКОЈ-а са ПК КП за Црну Гору (Николом), као и по питању члана ЦК СКОЈ-а из Црне Горе, што делегат није могао ријешити без договора са руководством Партије и СКОЈ-а у Црној Гори. У даљим писменим контактима ЦК СКОЈ-а (Бироа) са секретаром ПС КП за Црну Гору постигнута је сагласност, на Николино инсистирање, да се у то вријеме не врше никакве промјене у руководству ПС СКОЈ-а, док се за ову функцију не изврше припреме путем школовања. Стицај околности је условио

да Секретаријат СКОЈ-а, са наведеним попунама и измјенама, остане у функцији све до хапшења већине његових чланова у јулу 1929. године. На конференцији СКОЈ-а, одржаној у мају 1927. године у Подгорици, потврђен је дотадашњи састав ПС и продужен његов мандат. Пошто је овој конференцији у име ЦК СКОЈ-а присуствовао Павле Ковачевић, претпостављам да је он био кооптиран у ЦК СКОЈ-а као представник из Црне Горе, мада је мјесто његовог сталног боравка тада било у Београду.

При повратку Вукановић је успутно посјетио организације у Грахову, Котору и Ријечи Црнојевића, и пренио им утиске и закључке са Конгреса. Нешто касније ово је учинио и у организацијама у другим мјестима.

Основне поруке Трећег конгреса СКОЈ-а биле су да организације превазиђу зачауреност у уске оквире ћелијског рада и да се пробију на село и у разне масовне организације.

Послије Конгреса, на организацијама су прорађиване и дискутоване одлуке и закључци конгресних резолуција, које су код нас стигле са великим закашњењем, послје неколико ургирања из Секретаријата СКОЈ-а Црне Горе. (конгресни материјали су почели стизати тек почетком 1927. године.).

Скојевска организација у Црној Гори је испољила у датим условима максимално ангажовање на спровођењу одлука Конгреса и омасовљењу своје организације, као и на испољавању утицаја на омладину града и села и у школама. Имала је утицај већи него што би се закључило по њеној бројности у овом периоду. Организације су се редовно састајале, плаћале чланарину и извршавале текуће задатке на којима их је често ангажовала Партија. Током овог периода из редова СКОЈ-а вршене су и потпуне партијских организација. СКОЈ је представљао сигуран ослонац и базу за омасовљење партијских организација. Напомињем да је у овом периоду постојала и сувише велика опрезност при прјему нових чланова, како у Партији тако и у СКОЈ-у, па се зато и бројно стање чланства споро увећавало. Међутим, то су тада налагали принципи будности и конспирације. Они су стриктно примјењивани, јер су за прекршаје у том погледу примјењиване дисциплинске казне.

Послије Трећег конгреса СКОЈ-а, у циљу потпуног спровођења у живот његових одлука, ПС за Црну Гору је вршио припреме, у виду писменог договарања са Бироом ЦК, да се одржи конференција СКОЈ-а за Црну Гору, да се обезбиједи и пошаљу потребни материјали и одреди делегација ЦК која би присуствовала конференцији ради пружања помоћи у њеном раду. Тешки услови рада технике ЦК и слабе везе између ПС и ЦК СКОЈ-а условили су да материјал за дуже времена не буде достављен, па су припреме конференције вршене уз помоћ секретара ПС КП (Н. К.). Конференција је одржана тек у прољеће 1927. године, и то у Подгорици (Стара варош), априла или маја мјесеца. О Конференцији је благовремено био обавијештен ЦК СКОЈ-а, па јој је присуствовао (у име ЦК) Павле Ковачевић, који је тада бора-

вио у Београду, и Иван Милутиновић, који се у то вријеме налазио у свом родном мјесту. Конференцији су, поред дијела чланова ПС Партије и СКОЈ-а, присуствовали делегати из Котора, Цетиња, Грахова, Подгорице и још неких мјеста. Павле Ковачевић и Иван Милутиновић су много допринијели да се рад Конференције нормално одвија, да се прихвате одлуке Трећег конгреса, и да се послје организационих и других извјештаја донесу одговарајуће резолуције, у духу резолуција и одлука Трећег конгреса. Они су се анагажовали у писању и редиговању свих резолуција. На Конференцији је одобрен дотадањи рад Покрајинског секретаријата, па му је продужен мандат.

Дневни ред Конференције био је сљедећи: 1) Извјештај о раду и стању СКОЈ-а у Црној Гори, 2) Закључци Трећег конгреса СКОЈ-а и пленума који су у међувремену одржавани, 3) Рад СКОЈ-а на селу, 4) Синдикални рад, 5) Организациона питања и 6) Избор Покрајинског секретаријата.

Као што се види, дневним редом су обухваћена сва питања које је и Трећи конгрес имао на свом дневном реду. Према томе, и све основне резолуције које је донио Трећи конгрес донесене су и на овој конференцији, и прилагођене условима рада организације у Црној Гори.

Конференција је указала на потребу још бржег и ширег продора у легалне организације: спортске, пјевачке, литерарне, трезвењачке, ђачке и друге, и формирање у њима фракција (актива) од скојеваца који су у њима радили. Конференција је указала и на идејно-политички и организациони продор међу сеоску омладину, као и на потребу ангажовања на стварању струковних синдиката међу радницима. Све су те смјернице нашле одговарајуће мјесто у резолуцијама Конференције.

У разматраном периоду повремено су навраћали инструктори ЦК КПЈ и ЦС, па су преко партијске везе контактирали и са организацијом СКОЈ-а (ПС) и упознавали је са одговарајућим директивама КП и СКОЈ-а, које су биле обавезне и за нашу организацију. Овим поводом напомињем да је крајем 1928. и почетком 1929. године боравио у Црној Гори инструктор ЦК КПЈ Марко Машановић, па је том приликом одржавао састанке са ПС Партије и ПС СКОЈ-а, и указао им помоћ у руковођењу и информисању о политичкој ситуацији тога времена. Као што је познато, Марко је нешто више од годину дана касније погинуо у Цетињу, у обрачуну са полицијом (1930).

Највећу помоћ организацији СКОЈ-а и њеном руководству указивао је у овом периоду Покрајински секретаријат КП за Црну Гору на челу са Николом Ковачевићем, до почетка 1928, а потом Нишом Милановићем, до јула 1929. године. Они су при обиласку партијских организација пружали помоћ и организацијама СКОЈ-а у тим мјестима.

До Друге конференције СКОЈ-а за Црну Гору, која је током 1928. године припремана у договору са ЦК СКОЈ-а, уопште није

дошло, јер ЦК није успио да пошаље своје представнике да би, по договору, учествовали у њеној припреми.

Пленарним састанцима ЦК СКОЈ-а није присуствовао делегат наше организације из Црне Горе (можда јесте неко из Београда), али је Покрајински секретаријат за те састанке слао писмене извјештаје о стању и раду организације. Тек посљедњем пленуму ЦК припреманом за јул 1929. требало је да присуствује секретар ПС, али је у току посљедњих припрема за овај састанак дошло до поменуте провале у ЦК СКОЈ-а, у Самобору код Загреба, па тако пленарна сједница није ни одржана. О реперкусијама те провале на организацију у Црној Гори изнио сам нешто у трећем дијелу овог рада.

Да би организација СКОЈ-а одржала свој континуитет угроженом хапшењем чланова Секретаријата, Вукановић је по изласку из затвора, почетком 1930. године, пошто је био упућен на одслужење кадровског рока, упознао Марка Радовића из Подгорице са дужностима и стањем организације прије хапшења и предао му материјале и везе којима је располагао. Радовић је од стране ПС КП био одређен да привремено преузме на себе овај задатак. Он је за вријеме нашег боравка у затвору одржавао везу са ухапшеним друговима из оба форума, и то посјетама које је повремено чинио. Тако је Партија преузела на себе обавезу да успоставља рад скојевских организација, заједно са организацијама Партије, које су такође биле погођене и дјелимично разбијене хапшењем два члана Покрајинског секретаријата.

У наредном периоду, током 1930. и 1931. године, по сазнању које је Вукановић добио послје повратка из војске, нови Покрајински секретаријат с Адолфом Муком на челу, ангажујући Марка Радовића, Божану Вучинић, Васу Златичанина и још неке чланове СКОЈ-а и Партије из Подгорице, поново је успоставио функционисање организација СКОЈ-а, чији је рад био парализан послје провале и хапшења дотадашњег руководства. Протекло је прилично дуго времена до поновног успостављања организације и повезивања чланства. Тек у 1932. години, доласком на чело ПК КПЈ за Црну Гору новог руководства (секретар Божо Љумовић), поклоњено је више пажње омладини и организацијама СКОЈ-а, па је почело и њено омасовљење. Ове године је — по сазнању — формирано ново руководство СКОЈ-а, у којем су из Подгорице били Божана Вучинић и Васо Златичанин, са којима је Вукановић по налогу Партије контактирао ради пружања помоћи.

Закључак

У периоду о ком је ријеч везе Покрајинског секретаријата СКОЈ-а са ЦК биле су веома нередовне и слабе. У ЦК СКОЈ-а је долазило до честих провала и хапшења (1927, 1928. и 1929. године), па је то у приличном обиму парализало рад организације

у земљи: везе су биле прекинуте, престао је да излази орган ЦК „Млади бољшевик“, није примана ни друга литература, као ни билтени и материјали пленума и Бироа ЦК СКОЈ-а.

Рад СКОЈ-а у Црној Гори ипак се одвијао у духу одлука Трећег конгреса и Конференције СКОЈ-а за Црну Гору од маја 1927. године. Организација је у наведеном периоду била стално ангажована — на растурању летака које је повремено издала Партија поводом разних догађаја (1. маја, 1. августа, 7. новембра итд.), на растурању материјала које је повремено достављао ЦК СКОЈ-а, на агитацији за општинске и парламентарне изборе за представнике републиканског савеза радника и сељака, на растурању легалне радничке штампе („Организовани радник“, „Борба“, „Ријеч радника и сељака“ и др.) и разних брошура, на разним акцијама и демонстрацијама које су повремено избијале у појединим мјестима Црне Горе (Подгорици, Цетињу, Никшићу, Котору итд.) под руководством КП, у синдикалном покрету итд. У свим акцијама које су извођене против тадашњих режима и несносног економско-политичког стања омладина Црне Горе је активно учествовала, предвођена члановима КП и СКОЈ-а, и поред безобзирних прогона од стране полиције, жандарма и послодаваца. Комунистичка партија је и у ово вријеме и касније из редова Скоја вршила поуну својих редова.

Диктатура буржоазије 1929. године задала је снажне ударце организацији Скоја у земљи и у Црној Гори, па му је у наредном периоду било потребно доста времена да се поново организационо учврсти, кадровски попуни и испољи свој политички утицај на радничку, сеоску и другу омладину. Као што сам навео, у Црној Гори је руководство Скоја уз помоћ КП релативно брзо успјело да пође тим путем.

Радован Вукановић